

Autoevaluace ve škole

Úvodem

Kvalita školy je v poslední době v oblasti vzdělávání velice často diskutovaným pojmem, zejména pak se zamýšlenou realizací kurikulárních materiálů. V tomto případě musíme rozvíjet koncept kvality poskytovaného vzdělávání a s tím související koncept autoevaluace, a tak pomoci odpovědět na otázku, jaká je úroveň sledované školy.

"Zákazník" (žák) obdrží vzdělávací služby, které více či méně odpovídají jeho očekávání. Tento přístup vyžaduje, aby škola **neustále sledovala své vlastní způsoby dosahování stanovených cílů a usilovala o co nejlepší naplnění očekávání a potřeb svých žáků**. Škola reflektuje požadavky a očekávání svých žáků, usiluje o zlepšení výsledků studentů. Očekávání "zákazníků" se často odlišují od požadavků poskytovatelů vzdělávací služby. Pokud spolupracují, definují požadavky, které naplňují jejich očekávání, pak dochází k zlepšování dosahovaných výsledků; ne všichni "zákazníci" mohou být uspokojeni, ale významnému počtu "zákazníků" by požadavky měly odpovídat jak v potřebách, tak i v očekáváních.

Autoevaluace ve škole je systematickým sbíráním, tříděním, vyhodnocováním a ohodnocováním dat podle určitých kritérií za účelem dalšího rozhodování. Autoevaluace by měla být:

- systematická, tzn. že by měla vymezit explicitně sledovanou oblast;
- provedena v metodicky správných krocích;
- prováděna pravidelně;
- řízena podle předem stanovených a přijatelných kritérií;
- základem rozhodnutí pro další plánování a jednání.

Škola si vymezí oblasti, které v daném období bude hodnotit (minimálně ty, které jsou dány vyhláškou 15/2005, viz dále). Jsou to zpravidla ty oblasti, které jsou důležité pro další rozvoj školy. Souvisí obvykle s posláním a cíli školy. Škola tak demonstruje, že kvalita poskytovaného vzdělávání je pro ni důležitá a že pravidelně vyhodnocuje, jak stanovených cílů bylo dosaženo.

Ukazatele kvality (indikátory, kritéria) školy mohou volit samy, mohou být však také vytyčeny školskými úřady či jinými institucemi. Tato kritéria mohou být jak kvalitativní, tak i kvantitativní. Autoevaluační nástroje si škola rovněž volí sama. Měly by ovšem odpovídat hodnoceným položkám a vymezeným ukazatelům. Musí zajišťovat, že zjišťovaná data jsou dostatečně validní. Autoevaluační zpráva by měla být objektivní, postihovat zjištěné klady a nedostatky. Je základem příštího plánování a dalšího rozvoje školy. Škola se může rozvíjet jen tehdy, pozná-li své nedostatky a dokáže je včas napravit. Stejně tak další rozvoj školy je spojen s přednostmi školy, které dovede dále rozvíjet. Školu nemůže jako instituci rozvíjet žádná jiná instituce (školské orgány), ale škola sama musí mít eminentní zájem na dalším zvyšování své kvality.

Proč autoevaluovat

Existují dva hlavní důvody pro autoevaluaci:

- zodpovědnost při prokazování kvality, zodpovědnost pro zdokonalování a zlepšování poskytovaných vzdělávacích služeb;
- rozvoj zvyšování kvality, například podpora procesu zkvalitňování tvorby a zavádění vzdělávacích programů.

Primárním účelem zodpovědnosti je zvyšování kvality vzdělávání. Autoevaluace prováděná školou se spíše realizuje, protože školy musejí poskytnout informace o svém výkonu z mnoha různých důvodů rodičům a veřejnosti a to na určité úrovni. Školy jsou primárně zodpovědné za to, co dělají pro své žáky. Aby samy zjistily skutečné dopady, musí jim být primárním zdrojem informací vysvětlení žáků samotných, kvalita jejich práce a pokroky, kterých postupně dosáhly. Školy, které provádějí autoevaluaci, zodpovídají za svěřenou důvěru tím, že poskytují kvalitní záznamy, poskytují důkazy, že zvažované cíle jsou hodnotné, a informace o tom, jak jsou jakožto školy schopny svěřené důvěře vyhovět.

Dva snad nejdůležitější účely autoevaluace jsou určení, co a kdy se žáci učí a stanovení kvality tohoto učení. Není možné vyučovat efektivně, není-li k dispozici trvalá zpětná vazba o tom, jak se žáci učí. Učitelé a školy jsou stále informovanější a kreativnější ve svém přístupu k autoevaluaci. Existuje mnoho vynalézavých a zajímavých přístupů, jak sledovat a monitorovat dosažené výsledky a zahrnout pohled účastníků. Ale zdá se, že se tato odbornost stále ještě příliš nesdílí. Je zde odhodlání učit se od těch dobrých, od těch nejlepších, od náročných i od novátorů.

Před každým vedením školy stojí závažný úkol: vytvořit klima, ve kterém bude personál nahlížet na autoevaluaci pozitivně. Toho lze snadněji dosáhnout tehdy, pokud byl s učiteli probrán celý plán autoevaluace a pokud měli možnost ovlivnit jak kritéria pro autoevaluaci, tak i dohodnuté způsoby použití nashromážděných informací.

Legislativa

Vlastní hodnocení školy se zavádí do škol v kontextu následujících právních dokumentů:

- Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon;
- Vyhláška MŠMT č. 15/2005, kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy;
- Vlastní hodnocení školy par. 8, 9, 10.

Vlastní hodnocení školy je:

- jedním ze způsobů hodnocení školy;
- východisko pro zpracování výroční zprávy;
- podklad pro hodnocení školy ČŠI.

Strukturu, pravidla a termíny stanoví MŠMT prostřednictvím výše uvedené vyhlášky 15/2005.

Paragraf 8 a 9 vymezuje:

1. Obsah vlastního hodnocení školy

Vlastní hodnocení školy je vždy zaměřeno na:

- a. cíle, které si škola stanovila, zejména v koncepčním záměru rozvoje školy a ve školním vzdělávacím programu, a jejich reálnost a stupeň důležitosti;
- b. posouzení, jakým způsobem škola plní cíle s přihlédnutím k dalším cílům uvedeným zejména v rámcovém vzdělávacím programu a odpovídajících právních předpisech;
- c. oblasti, ve kterých škola dosahuje dobrých výsledků, a oblasti, ve kterých je třeba úroveň vzdělání zlepšit, včetně návrhů příslušných opatření;
- d. účinnost opatření obsažených v předchozím vlastním hodnocení.

2. Oblasti vlastního hodnocení školy

Hlavní oblasti vlastního hodnocení školy jsou vždy:

- a. podmínky ke vzdělávání;
- b. průběh vzdělávání;
- c. podpora školy žákům a studentům, spolupráce s rodiči, vliv vzájemných vztahů školy, žáků, rodičů a dalších osob na vzdělávání;
- d. výsledky vzdělávání žáků a studentů;
- e. řízení školy, kvalita personální práce, kvalita dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků;
- f. úroveň výsledků práce školy, zejména vzhledem k podmínkám vzdělávání a ekonomickým zdrojům.

3. Pravidla a termíny vlastního hodnocení školy

- a. Vlastní hodnocení školy se zpracovává za období jednoho nebo dvou školních roků.
- b. Návrh struktury vlastního hodnocení školy projedná ředitel školy s pedagogickou radou, nejpozději do konce září školního roku, v němž se má vlastní hodnocení školy uskutečnit.
- c. Vlastní hodnocení školy se projedná v pedagogické radě do 31. října následujícího školního roku.

Paragraf 10 této Vyhlášky sděluje, že nabývá účinnosti dnem jejího vyhlášení (11. ledna 2005).

Podstata autoevaluace

Základním cílem autoevaluace je hodnocení výsledků výchovy a vzdělávání, kterých škola v určitém období dosáhla. Autoevaluace umožňuje autoregulaci školy a jejího systému vzdělávání zevnitř. **Škola tak poznává své silné a slabé stránky.** Škola využívá autoevaluace ke svému vlastnímu růstu, ke stálému zvyšování kvality poskytovaných vzdělávacích služeb. S využitím kritické sebereflexe škola zvyšuje kvalitu poskytovaného vzdělávání.

V mnoha zemích hraje autoevaluace důležitější roli než vnější evaluace, která může být realizována např. inspekcí. To ale znamená vybavit učitele dovedností hodnotit kvalitu poskytovaného vzdělávání. Lze jen souhlasit se Stolle a Finkem (1996), že skutečné zlepšení přichází zevnitř a že vhodně provedená autoevaluace je *"nejvyšší demonstrací skládání účtů sobě sama"* (s. 169)¹.

Autoevaluace by měla být prováděna se souhlasem učitelského sboru a v atmosféře, kdy učitelé na autoevaluaci pohlíží pozitivně. Proto je zapotřebí konzultovat s učiteli kritéria (ukazatele), plán a metody sběru dat. Škola tak zajišťuje, že získaná data budou použita k dalšímu rozvoji školy a učitelé se nebudou cítit ohroženi autoevaluací. Stejně tak i oblasti autoevaluace by měly být předem stanoveny.

Učitelé musí hlavně určit:

- kritéria pro autoevaluaci;
- jak informací bude využito.

I autoevaluace musí být plánována. Základními prvky tohoto plánu jsou:

1. Cíle autoevaluace

Cíl je záměr, kterého chceme v jistém časovém intervalu dosáhnout. Cíl musí být jasně a stručně formulován, specifikován. Stanovený cíl musí být také měřitelný. Tímto zajišťujeme, že cíle bylo skutečně dosaženo. Se stanovenými cíli by měli všichni zúčastnění souhlasit. Cíle musí být dosažitelné, to znamená reálně stanovené. Musí odpovídat skutečnosti a možnostem. Je také důležité stanovit časový interval, ve kterém má být stanovených cílů dosaženo. Nemůže být úspěšná autoevaluace cílů, které jsou nejasně a velmi obecně stanoveny, a ti, co je mají realizovat, nevědí, co se od nich očekává a nebo nejsou přesvědčeni o účelnosti těchto cílů. K dosažení stanovených cílů vede strategie, která indikuje jak, kým a kdy má být cíle dosaženo.

2. Kritéria (ukazatelé, indikátory)

Kritéria jsou signály úspěchu, kterých je použito, abychom určili, zda cíle bylo dosaženo. Opět se v tomto pojmu projevuje nejednotnost terminologická. V nejrůznějších dokumentech, produkovaných našimi institucemi (MŠMT, ČŠI, CERMAT, ÚIV, VÚP), je pro tento pojem používáno rovněž výrazů *indikátor* či *ukazatel kvality*. V dalším textu budeme převážně pro tento pojem využívat výrazu *ukazatel kvality*.

Ukazatel kvality:

- indikuje rozvoj v dané oblasti;
- je součástí autoevaluace a identifikuje, zda rozvoje bylo docíleno;
- není využíván izolovaně, ale v souborech jako součást systému vlastního hodnocení školy, jeho plánování a evaluační zprávy;
- musí být relevantní cílům;
- může být kvalitativní i kvantitativní.

3. Autoevaluační nástroje

Autoevaluační nástroje jsou nástroje, které specifikují:

- které informace je zapotřebí získávat, kde jsou dostupné, jaké otázky by měly být kladeny;
- co je zdrojem informací;
- jak podávat informace.

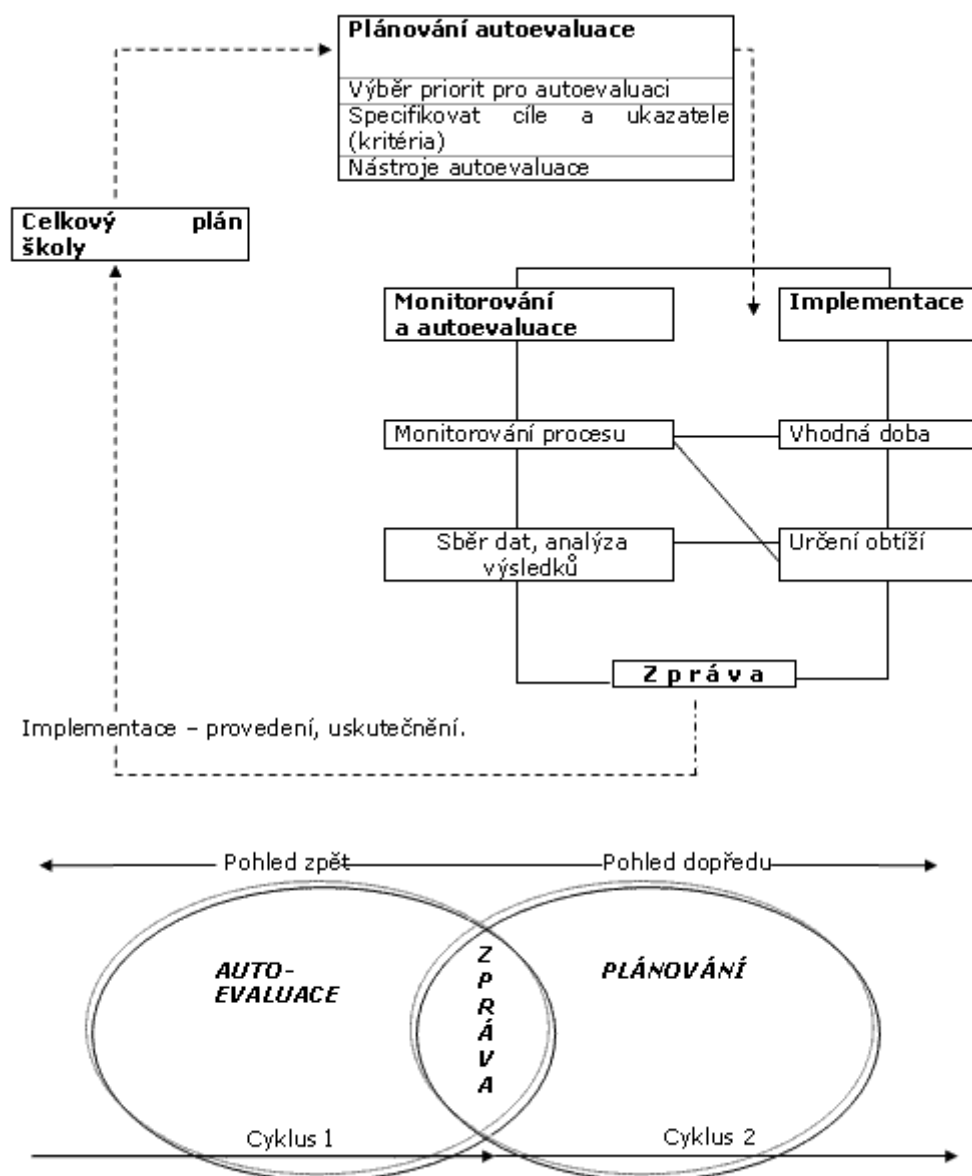
4. Zpráva (autoevaluační zpráva)

Tuto zprávu lze považovat za reflexi vývoje, který byl učiněn v určitém stanoveném časovém intervalu. Tato zpráva umožňuje diskusi, zda stanovených cílů bylo dosaženo a s jakými výsledky. Poukazuje i na ty cíle, kterých nebylo dosaženo, a sděluje, proč jich nebylo dosaženo. Dává příležitost pro konstruktivní analýzu obtíží a formuluje strategii pro budoucí aktivity. Umožňuje tedy i pohled dopředu, umožňuje další plánování.

Základními rysy autoevaluační zprávy jsou:

- reflexe, která je založena na relevantních údajích;
- autoevaluace, která je založena na souhlasu rozhodujících osob;
- výsledek následuje jako podnět další činnosti.

Tento cyklus lze znázornit následujícími schématy:

Učitelé jsou přirození evaluátoři. Povaha a složitost učitelského povolání způsobuje, že učitelé jsou každodenně zapojeni do autoevaluačních aktivit, přezkoumávání vlastní práce a práce studentů a do změn jejich praktik. Pro povolání učitele, stejně jako pro mnoho jiných, je provádění kritické a systematické reflexe jádrem skutečné profesionality. Je to základ pro individuální i kolektivní profesní rozvoj. Autoevaluace není nic nového a neměla by být vnímána jako dodatečná zátěž.

Použitá a doporučená literatura:

- Fischer, W.A., Schratz, M.: *Vedení a rozvoj školy*, Brno 1997
 Kyriacou, Ch.: *Klíčové dovednosti učitele*, Praha 1996
 Nezvalová, D.: *Kvalita a její řízení ve škole*. Učitelské listy č. 2, roč. 9, 2001. s. 6-8. ISSN 1210-6313.
 Nezvalová, D.: *Kvalita a její řízení ve škole*.
 Nezvalová, D.: *Jak pojmáme kvalitu a řízení kvality ve vzdělávání. Referát na konferenci Řízení kvality ve vzdělávání*. Olomouc 2001.

Dostupné na oldwww.upol.cz/UP/Pracovis/Casopis.pdf

Nezvalová, D.: *Pedagogická evaluace ve škole*. Učitelství č. 4, 2001-2002, Příloha pro ředitele. s. I-IV.

Nezvalová, D.: *Pedagogická evaluace ve škole*. In: Eger, L., *Komunikace školy s veřejností*, s. 52-65. Plzeň 2001

Pol, M.: *Plánování rozvoje školy s použitím specifického systému posuzování práce školy*. Brno 2001.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. Praha 1995

Průcha, J.: *Pedagogická evaluace*. Brno 1996

Roupec, P.: *Vedení školy. Autoevaluace*. Praha 1997

Rýdl, K. a kol.: *Sebehodnocení školy*. Praha 1997

Stoll, L., Fink, D.: *Changing our schools*. London 1996

¹ STOLL, L., FINK, F. *Changing our Schools*. London 1996.